

N:o 36.

Af herr **Trygger**, med förslag till ändrad lydelse af § 28 mom. 1 regeringsformen.

Vid 1905 års riksdag hafva herr T. Zetterstrand inom Andra Kam-
maren och undertecknad inom Första Kammaren i afgifna motioner hem-
ställt, att Riksdagen måtte antaga att hvila till vidare grundlagsenlig
behandling följande förslag till ändrad lydelse af § 28 regeringsformen.

»1:o. Konungen — — — — — ägt rum.

Till lärarebefattningar vid de allmänna läroverken och vid universiteten,
de teologiska läraretjänsterna vid de sistnämnda likväl undantagna, såsom
ock till lärare- och andra beställningar vid andra inrättningar för veten-
skap, slöjd eller skön konst, äfvensom till läkarebefattningar må i den
ordning, som ofvan sagts, utnämnas och befordras äfven infödda svenska
kvinnor; Konungen vare ock obetaget att, efter vederbörandes hörande,
eller uppå deras framställning, till dessa ämbeten och tjänster, lärarebe-
fattningarna vid de allmänna läroverken dock undantagna, kalla och be-
fordra utländska män af utmärkt förtjänst, de där den rena evangeliska
läran bekänna.

Likaledes må — — — — departementet höra.»

Till stöd för denna hemställan åberopades af oss följande:

»Redan genom Kungl. Majts nådiga kungörelse angående kvinnors
ansökningsrätt till lärarebefattningar vid folkskolorna den 21 oktober
1859 medgafs kvinnor rätt att under väsentligen samma villkor som män
erhålla ordinarie anställning vid statens folkskolor. De kvinnliga lärare-

krafterna torde numera också där få anses oumbärliga. Därefter anmälde rikets ständer i en skrifvelse den 14 mars 1863, att de för sin del ansågo »tidpunkten vara inne att utvidga kvinnans rätt till anställning i det allmännas tjänst», och anhöllo, att Kungl. Maj:t »täcktes vidtaga åtgärder, hvarigenom tillfälle beredes kvinna att erhålla anställning i sådan tjänstbefattning, som kan för henne vara passande, och till hvars skötande hon visar sig äga erforderliga kunskaper och skicklighet.»

I en ny skrifvelse den 12 juni 1866, hvori skrifvelsen af den 14 mars 1863 återopades, uttalade ständerna, under förmälan att de hade sig bekant, att förslag förelåge om anställande af kvinnor i telegrafverkets tjänst, följande: »Emellertid är målet härmed icke uppnådt, och en mängd andra befattningar i statens tjänst förefinnas, till hvilka kvinnan är lika passande som mannen. Särskildt erinras om tvenne yrken, i hvilka kvinnan på ett framstående sätt i Nord-Amerikas förenade fristater utvecklade förmåga, nämligen läkarens och skollärarens. I fråga om skollärarekallet synes det uppenbart, att kvinnans deltagande däri icke kan annat än bidra att åt ynglingens uppfostran gifva den förädling, som man eljest förväntar af familjelifvets inflytande, och erfarenheten i åtskilliga länder har bestyrkt, att disciplinen ibland lärjungarne icke under den kvinnliga lärarens närvaro är mindre än under den manliges.

Villkoret för att åt kvinnan skall kunna anförtros den verksamhet, hvartill tillfälle sålunda synes böra henne beredas, är likväl, att hon erhåller rätt att begagna de medel, staten erbjuder till danande af den skicklighet och pröfvande af de kunskaper, som i hvarje särskildt fall erfordras. På grund af hvad nu sålunda blifvit anfördt» — — — — »få rikets ständer — med anmälan, att rikets ständer anse anställning i tjänster och befattningar, hvartill kvinna kan prövas lämplig och hvarifrån hon ej genom grundlag eller civillag är utestängd, hädanefter böra henne tillkomma, när hon visar sig därtill äga erforderliga kunskaper och skicklighet, samt fördenskull tillfälle böra beredas kvinna att aflägga de för dylik anställning föreskrifna kunskapsprof — hos Eders Kungl. Maj:t i underdånighet anhålla, att Eders Kungl. Maj:t måtte vidtaga och, där så nödigt finnes, hos Riksdagen föreslå de åtgärder, som för genomförande af en sådan förändring i hittills bestående förhållanden finnas erforderliga.»

Af det anförda framgår, att rikets ständers helt naturliga afsikt, då de hemställde, att kvinna skulle beredas tillfälle att aflägga de för vissa anställningar i statens tjänst stadgade kunskapsproffen, var, att de aflagda

profven sedan också inom vissa gränser skulle för henne medföra möjlighet till dylik anställning. Att detta måste vara målet, framhölls också starkt särskildt i det utlåtande, som filosofiska fakulteten vid Uppsala universitet den 31 januari 1867 afgaf, efter det Kungl. Maj:t på grund af ständernas sist berörda skrifvelse infortrat yttranden i ämnet af vederbörande myndigheter. Fakulteten anförde därvid följande: »Riktigheten af rikets ständers sålunda angifna åsikt anser fakulteten för sin del för ostridig. Det skulle nämligen, om man förutsatte, att kvinna icke kunde vinna kompetens till viss tjänst, vara ändamålslost att medgifva henne rätt till afläggandet af kunskapsprof, ämnadt att utgöra ett kompetensvillkor för samma tjänst, och onödig vore ock den kostnad, som sådant kunskapsprofs anställande kunde förorsaka det allmänna. Dessutom skulle ett sådant medgifvande, om det under nyssnämnda förutsättning gjordes, innebära eller få utseendet af att innebära, det staten liksom lockade kvinnan in i en verksamhet, som icke kunde bereda henne verkligt gagn, och för henne öppnade utsikt till en fortkomst, som hon icke kunde ernå.»

Till följd af ständernas berörda skrifvelse den 12 juni 1866 utfärdades först Kungl. Maj:ts nådiga skrifvelse till sundhetskollegium angående rättighet för kvinna till läkareyrkets utöfning m. m. den 3 juni 1870, hvarigenom kvinna erhöll rätt att aflägga afgangsexamen vid rikets högre elementarläroverk och sådana examina med därtill hörande prof, som äro stadgade för rättighet till läkareyrkets utöfning, och sedermera kungl. brefvet den 7 november 1873, hvarigenom kvinna medgafs rätt att aflägga alla vid universiteten förekommande examina med undantag af examen inför teologisk fakultet samt juris licentiat-examen. Kungl. Maj:t förklarade dock härvid i den först anförda skrifvelsen sig hafva »funnit betänkligheter i allmänhet möta för kvinnans anställande i offentlig ämbetsbefattning såsom läkare», och man synes därför egentligen hafva afsett, att tillfälle skulle beredas kvinna att få den erforderliga utbildningen för »läkarekonstens utöfning på eget ansvar i enskild praktik». I brefvet af den 7 november 1873 förklarade äfven Kungl. Maj:t, »att härigenom icke medgifvits kvinna någon vidsträcktare rätt till anställning i allmän tjänst än som redan är eller framdeles kan varda henne medgifven.»

Sedan kvinnan genom nu omförmälda stadganden beredts tillfälle att förvärfva och genom examen inför universitetens m. m. medicinska, filosofiska och juridiska fakulteter styrka sin kompetens i åtskilliga riktningar, har denna rätt i stor utsträckning begagnats af kvinnorna, såsom framgår af följande förteckning öfver de kvinnor, som vid 1905 års början aflagt

examen eller för närvarande arbeta på examens afläggande vid universitetet, karolinska medico-kirurgiska institutet i Stockholm samt Stockholms och Göteborgs högskolor.

Inför *medicinsk* fakultet hafva följande prof aflagts: medicine doktorsgrad af 1, medicine licentiat-examen härförutom af 22 och medicine kandidat-examen dessutom af 22. För närvarande studera efter aflagd medicofilosofisk examen 11 på afläggandet af medicine kandidatexamen och — inom filosofisk fakultet — 7 på afläggandet af medico-filosofisk examen.

Inför *filosofisk* fakultet hafva följande prof aflagts: filosofie doktorsgrad af 8, filosofie licentiat-examen härförutom af 6 samt filosofie kandidat-examen dessutom af 94. De, som studera på filosofie kandidat-examens afläggande, uppgå för närvarande till ett antal af 82.

Hvad angår det förhållandet, att inom den filosofiska fakulteten — i motsats mot hvad fallet är inom den medicinska — blott ett jämförelsevis litet antal kvinnor aflagt licentiat-examen, så vinner detta förhållande sin fulla förklaring däri, att med de utsikter till anställnings erhållande efter aflagd examen, som finnas för dem, hvilka studerat inom filosofisk fakultet, afläggandet af högre examen än kandidat-examen medför alltför stora kostnader för att i någon mån kunna ekonomiskt löna sig. Med afseende på rätten att aflägga de högre kunskapsprofven har det sålunda för det stora flertalet kvinnor faktiskt inträffat hvad filosofiska fakulteten i sitt utlåtande den 31 januari 1867 förklarar skola ske, eller att denna rätt skulle blifva andamålslös, när den icke vore förenad med rätt att vinna tillträde till sådana tjänster, för hvilka afläggandet af dessa kunskapsprof utgjorde ett kompetensvillkor. Dessa ofördelaktiga förhållanden till trots hafva dock, såsom ofvan visats, åtskilliga kvinnor aflagt licentiat-examen och förvärfvat doktorsgrad. För närvarande arbeta äfven 3 på afhandling för doktorat och 10 på afläggandet af licentiat-examen.

För öfrigt är att märka, att af dem, som aflagt examen inför filosofisk fakultet, 12 kvinnor hafva genomgått och 4 hålla på att genomgå det enligt kungl. förordningen den 16 juni 1875 för erhållande af ordinarie lärarebefattning vid de allmänna läroverken stadgade profåret.

Inom *juridisk* fakultet har — efter erhållen dispens — en kvinna förvärfvat doktorsgrad, och finnes för närvarande ännu en såsom juris studerande inskrifven.

Taga vi nu närmare i betraktande de tillfällen, som finnas för kvinnor, hvilka förvärfvat nödig kompetens, att också komma i åtnjutande af de fördelar, som dylik kompetens medför för män, finner man, hvad först

angår examen inför *medicinsk* fakultet, att kvinnorna — detta i öfverensstämmelse med de betänkligheter, Kungl. Maj:t ursprungligen hyste mot att använda dem i offentlig ämbetsbefattning — länge varit inskränkta till blott enskild praktik. De hafva dock från början blifvit i jämförelsevis talrika fall använda såsom amanuenser vid de fakulteter, där de aflagt sina kompetensprof. Den reserverade hållning mot kvinnans användande i offentlig tjänst såsom läkare, hvilken Kungl. Maj:t sålunda ursprungligen intagit, har man emellertid sedermera frånträdt, i det att i följd af en petition, inlämnad den 28 januari 1901 af kvinnliga läkare och medicine studerande, Kungl. Maj:t genom nådiga kungörelsen angående kompetens för kvinnliga läkare att innehafva vissa läkarebefattningar den 6 november 1903 inom ramen för Kungl. Maj:ts administrativa befogenhet berättigat ogifta kvinnor att innehafva dels vissa offentliga läkarebefattningar, dels åtskilliga lärarebefattningar vid universitetens medicinska fakulteter, vid karolinska medico-kirurgiska institutet samt vid gymnastiska centralinstitutet. Den ökade möjlighet, som härigenom uppstått att använda kvinnliga läkare, har redan tagits i bruk.

Hvad beträffar de kvinnor, som aflagt kompetensprof inom *filosofisk* fakultet, hafva äfven de egentligen varit hänvisade till de anställningar, de kunnat få i privat tjänst. Ty oaktadt kvinnor ej förvägrats att genomgå det för erhållande af ordinarie lärarebefattning enligt kungl. förordningen den 16 juni 1875 stadgade profåret, och oaktadt läroverksstadgan af den 1 november 1878 icke synes hafva lagt något ovillkorligt hinder i vägen för kvinnors anställande vid de allmänna läroverken, hafva de kvinnor, som önskat erhålla dylik anställning, endast genom kungl. dispens — sådan gafs ena gången 1876 och den andra 1901 — medgifvits rätt att söka adjunkts- och kollegabefattningar, en dispens, som för öfrigt i ett annat fall 1898 förvägrats. Så till vida torde genom den nya läroverksstadgan förhållandena härvidlag komma att ändras, att kvinnor kunna inom samskolorna erhålla anställning. Då emellertid de platser, som kvinnorna i dessa samskolor kunna erhålla, såväl i ekonomiskt afseende som beträffande lärarinnornas ställning inom skolan, äro underordnade befattningar torde de icke rimligtvis kunna fylla de anspråk på en mot deras kunskapsprof svarande verksamhet och därtill hörande förmåner, som kvinnor med fullständig adjunkts- och lektorskompetens med skäl kunna uppställa. Och om, såsom meningen torde vara, utnämningsträtten i fråga om adjunkts- och lektorsbefattningar vid de allmänna läroverken i allmänhet öfverflyttas till Kungl. Maj:t, kommer den nuvarande lydelsen af § 28 regeringsformen

att stå hindrande i vägen för en reform i riktning af ett bättre tillgodo-seende af de studerade kvinnornas rättmätiga fordringar uti förevarande afseende.

Om möjligt sämre än i fråga om kvinnors anställande såsom lärare vid de allmänna läroverken ställer sig frågan om kvinnors anställande såsom lärare vid universiteten — en fråga, som naturligtvis icke blott har betydelse för de kvinnor, som aflagt kompetensprof inför filosofisk fakultet, utan äfven för dem, som tillhört öfriga fakulteter. Med afseende på kvinnors anställande vid universiteten gäller först och främst, att de i följd af grundlagens bestämmelser icke kunna erhålla anställning såsom professorer. Vidare torde det åtminstone anses tveifvelaktigt, om — från-seedt den medicinska fakulteten — kvinna kan anställas såsom prosector, laborator eller observator. Slutligen gäller, att den verksamhet och de förmåner, kvinna kan erhålla såsom docent, äro underlägsna dem, som kunna tillkomma manlig docent, alldenstund kvinna icke ansetts kunna ens på förordnande förestå en professur.

Förutom kvinnornas begränsade tillträde till lärarebefattningar vid de allmänna läroverken och vid universiteten, har man att erinra sig, huru-som kvinnor, trots det att de aflagt kompetensprof inför filosofisk fakultet, endast i mycket ringa omfattning kunna vinna någon anställning vid universitetsbiblioteken eller vid kungl. biblioteket i Stockholm eller vid riksarkivet, — allt anställningar, som dock torde få anses för kvinnor lämpliga. Så gäller, hvad först angår biblioteken, att kungl. fullmakt fordras för alla bibliotekariebefattningar samt vid kungl. biblioteket i Stockholm äfven för befattning såsom vice bibliotekarie eller ordinarie amanuens. Hvad riksarkivet angår, fordras sådan fullmakt såväl för arkivarierna som för de ordinarie amanuenserna.

Hvad beträffar kvinna, som aflagt kompetensprof inför *juridisk* fakultet, är hon som bekant utesluten från flertalet befattningar, hvartill af henne aflagdt kompetensprof skulle berättiga en man.

Beträffande möjligheten annorstädes för en kvinna att erhålla anställning i statens tjänst, vill jag fästa uppmärksamheten därpå, att i Norge förut befintligt grundlagshinder däremot upphäfts med afseende på alla statens ämbeten. Genom en grundlagsändring af den 19 mars 1901 har nämligen Grundlovens 92 § fått följande tillägg: »I hvilken Udstrækning Kvinder, der opfylder de for Mænd ved Grundloven foreskrevne Betingelser, skal kunne ansættes i Embeder, bestemmes ved Lov.»

Konstitutionsutskottet ställde sig synnerligen välvilligt mot förslaget samt förklarade, att »man alltmer visat sig böjd att erkänna, att kvinnan bör tillåtas att innehafva och utöfva statstjänst, då hon genom anlag och ådagalagd skicklighet kan anses därtill ägnad. Man har icke heller kunnat förbise, att egenskaper, som äro speciellt utmärkande för kvinnan, kunna göra henne särskildt lämpad att bekläda vissa slag af statstjänster.»

Under påpekande af att kvinnan dock icke bör lämnas tillträde till andra tjänster än sådana, hvilka utan men eller olägenhet för det allmänna kunna åt henne anförtros, har utskottet dock betonat, hurusom regeringsformen i § 28 ginge vida utöfver den begränsning i kvinnans tillträde till statstjänst, som af hänsyn härtill kunde vara erforderlig. Utskottet erkänner därför det berättigade i syftet med motionärernas förslag, »då detsamma kan anses naturligt ansluta sig till den utveckling, som å ifrågavarande område hittills ägt rum. De befattningar, som af motionärerna afses, eller lärarebefattningar vid de allmänna läroverken och vid universiteten, de teologiska läraretjänsterna vid de sistnämnda likväl undantagna, lärare- och andra beställningar vid andra inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst äfvensom läkarebefattningar, äro ock otvifvelaktigt af den art, att kvinnor lämpligen skulle kunna till dem lämnas tillträde. *Kvinnans förmåga och duglighet inom dessa fack torde numera vara pröfvade och erkända.*» Och tillägger utskottet: »Om man därjämte förutsätter, att lärarebefattningarna vid de allmänna läroverken komma att göras till föremål för Kungl. Maj:ts utnämningssrätt, torde en grundlagsändring i den riktning, motionärernas förslag angifver, vara af särskildt behof påkallad.»

Utskottet ansåg emellertid ej motionärernas förslag kunna oförändradt antagas utan föreslog på anförda skäl, att § 28 skulle i dessa delar erhålla följande förändrade lydelse: »Till lärarebefattningar vid statens läroanstalter, de teologiska läraretjänsterna vid universiteterna likväl undantagna, till andra beställningar vid inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst samt till läkarebefattningar må i den ordning, som ofvan sagts, och med tillämpning af grunder, som af Konung och Riksdag gemensamt fastställas, kunna utnämnas och befordras äfven infödda svenska kvinnor. Konungen vare ock obetaget» etc.

De grunder, som sålunda borde tillämpas, skulle »enligt utskottets förmenande angifvas antingen genom allmänna lagbestämmelser rörande kvinnans rätt att i statstjänst befordras och användas — t. ex. stadganden angående gift kvinnas behörighet därutinnan — eller ock genom andra

föreskrifter — t. ex. om särskilda ämbeten och tjänster, till hvilka kvinnan skulle äga behörighet eller möjligen företräde, om kvinnas pensionsförhållanden m. m. — som Konung och Riksdag samfaldt besluta.»

Från utskottets beslut voro sju ledamöter skiljaktige, men denna skiljaktighet afsåg ej själfva frågan om beredande af tillträde för kvinnan till ifrågavarande befattningar — ty därom var hela utskottet ense — utan blott formuleringen af stadgandet angående de särskilda grunder, som med afseende på kvinnor skulle vid tillsättningen tillämpas. De sju reservanterna ansågo nämligen utskottets formulering antingen kunna innebära, att grunder för kvinnas tillträde till ifrågavarande ämbeten ej skulle kunna bestämmas i samband med statsregleringen, eller ock komma att gifva stöd för den uppfattningen, att Konungen äger gemensamt med Riksdagen *fastställa* statsregleringsbestämmelser. Då bägge dessa resultat enligt reservanternas mening voro betänkliga, hemställde de om följande lydelse: »Till lärarebefattningar vid statens läroanstalter, de teologiska läraretjänsterna vid universiteterna likväl undantagna, till andra beställningar vid inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst samt till läkarebefattningar må i den ordning, som ofvan sagts, och med tillämpning af grunder, som fastställas i särskild af Konung och Riksdag samfaldt stiftad lag eller i samband med statsregleringens uppgörande bestämmas, kunna utnämnas och befordras äfven infödda svenska kvinnor. Konungen vare ock obetaget» etc.

Denna olikhet i formuleringen blef ödesdiger för frågan, ty visserligen antogs i Första Kammaren utskottets förslag, men i den Andra Kammaren lyckades yrkandet på afslag å såväl utskottets och reservanternas som motionärernas förslag efter särskilda voteringar vinna majoritet — och detta trots det, att äfven där själfva saken syntes hafva väckt varina sympatier.

Den tid, som förflutit, sedan frågan sålunda föll inom Riksdagen, har icke jäfvat behovet af en grundlagsändring i den riktning, som jag med min motion angaf. Tvärtom torde man utan tvekan kunna säga, att hvad som sedermera inträffat varit ägnadt att bekräfta riktigheten af den uppfattning, att tiden är inne för ifrågavarande reforms genomförande. Särskildt efter den senaste läroverksreformens genomförande, i kraft af hvilken utnämningssrätten till de flesta befattningar vid de allmänna läroverken

tillkommer Kungl. Maj:t, är behovet af att ändra § 28 regeringsformen trängande. Bristen på manliga lärare med full kompetens, som ägna sig åt undervisningskallet, är i stigande, något som visar sig bland annat däri, att under höstterminen 1906 undervisningen bestreds af mer än femtio dels vikarierande dels extra lärare, hvilka saknade den för ifrågasatt befattningar fordrade kompetens. Bland dessa lärare möta oss filosofie studerande, farmacie studerande, e. o. kammarskrifvare o. s. v.

Detta sakernas tillstånd kan icke utan skada för vårt undervisningsväsende fortfara. Vårt land är nu mer än någonsin i behof af att alla goda krafter användas till samhällets bästa. Vi hafva ej råd att därvid skjuta åt sidan den insats, som kvinnorna äro skickliga och villiga att göra. Den förändring af § 28 regeringsformen, som af mig vid 1905 års riksdag föreslogs, går ej utöfver, snarare under hvad hänsyn till samhällets behof sålunda kräfver. Jag vill dock ej heller nu i mitt förslag gå längre än till 1905, för att ej kunna mötas af den invändningen, att den föreslagna grundlagsändringen icke skulle vara högst nödig och nyttig.

En svårighet, som onekligen finns, är emellertid det ifrågasatta grundlagsstadgandets formulering, och om jag än för min del, i likhet med en af våra främste kännare af grundlagen S. A. Hedin, måste vidhålla, att den i motionen 1905 gjorda formuleringen icke ger anledning till berättigade anmärkningar, kan jag dock ej undgå att taga hänsyn till de betänkligheter mot denna formulering, som inom 1905 års konstitutionsutskott gjordes gällande. Största bekymret måste det emellertid väcka, att utskottets ledamöter icke kunde ena sig om en och samma formulering. Mellan utskottets och reservanternas förslag förefinnes dock, såvidt jag kan förstå, ingen väsentligare olikhet, och mig synes som om en sammanjämkning dem emellan utan alltför stor svårighet skulle kunna ske.

Med stöd af hvad sålunda anförts, hemställer jag vördsamt, att Riksdagen ville antaga att hvila till vidare grundlagsenlig behandling följande förslag till ändrad lydelse af § 28 mom. 1 regeringsformen:

§ 28.

1:o. Konungen — — — — — ägt rum.
Till lärarebefattningar vid statens läroanstalter, de teologiska läraretjänsterna vid universiteterna, likväl undantagna, till andra beställningar vid inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst samt till

läkarebefattningar må i den ordning, som ofvan sagts, och med tillämpning af grunder, som af Konungen och Riksdagen godkänts, kunna utnämnas och befordras äfven infödda svenska kvinnor. Konungen vare ock obetaget att, efter vederbörandes hörande eller uppå deras framställning, till lärarebefattningar vid universiteterna, de teologiska läraretjänsterna likväl undantagna, såsom ock till lärare- och andra beställningar vid andra inrättningar för vetenskap, slöjd eller skön konst, äfvensom till läkarebefattningar, kalla och befordra äfven utländske män af utmärkt förtjänst, de där den rena evangeliska läran bekänna. Likaledes må — — — — — departementet höra.»

Stockholm den 8 februari 1907.

Ernst Trygger.
